

Remissyttrande över betänkande av Pliktmaterialutredningen

Läromedelsföretagen har beretts tillfälle att yttra sig över Pliktmaterialutredningens betänkande "Papper, poddar och ... Pliktmateriallagstiftning för ett tryggt källmaterial" (SOU 2021:32). Läromedelsföretagen företräder svenska förlag verksamma på läromedelsmarknaden och kurslitteraturmarknaden.

Allmän utgångspunkt

Läromedelsföretagen delar synen på pliktmaterial som en demokratisk resurs som samlas in för att bevara uttryck för det offentliga samtalet. Vi menar däremot att tillgodoseendet av rätten att ta del av och skapa kunskap, åsikter och andra uttryck bäst och i första hand bör utföras av fria medier, utbildningsinstitutioner och den fria åsiktsbildningen. Pliktexemplarslagstiftningen kan rätt utformad utgöra ett stöd därvidlag. Fel utformad kommer den att försvåra förutsättningarna för upphovsmän och utgivare att verka professionellt och därmed bidra till en fortsatt fri åsiktsbildning.

Nedan behandlar vi aspekter av utredningen som vi menar förtjänar en närmare analys.

Dynamiska webbsidor och interaktiva medier

Utredningen är motsägelsefull och otydlig när det gäller interaktiva webplatser o.d. (jfr 8.3.3) Av utredningen framgår att dynamiska webbsidor och databaser inte är tänkta att omfattas. I stället kan innehållet i de olika fälten i databasen och de olika text-, ljud- och bildfiler som presenteras på en dynamisk webbplats omfattas. Kravet på att materialet ska ha ett på förhand bestämt innehåll som är avsett att presenteras vid varje tillfälle frångås. Filer som förs fortlöpande ska därför betraktas som material och omfattas av den nya lagen. Således kan interaktiva medier, såsom interaktiva läromedel omfattas. Däremot går det "inte att fånga det som händer i mötet mellan användaren och mediet".

En lagstiftning vilken, som här är fallet, förenas med vite och andra sanktioner behöver dock vara tydligare än så. Lagförslaget och detta förarbete ger alltför lite ledning i vad som konkret är tänkt att omfattas i interaktiva medier, såsom digitala och dynamiska läromedel där material tillförs och utvecklas löpande och i samspel av såväl förlaget som av användarna. Utredningens förslag kan enligt vår mening inte läggas till grund för en ny lagstiftning i nuvarande skick.

Pliktleveranser vid oförändrade tilltryck

Modern tryckteknik medger att man framställer mycket små upplagor utan höga initiala kostnader. Kostnaden per framställt exemplar blir i regel marginellt högre jämfört med offsettryck. Många läromedelsförlag väljer därför att trycka en lägre upplaga och därefter trycka till vid behov, istället för att framställa en stor initial upplaga med den ekonomiska risk som är förenad med det. Förfarandet minskar risken för inkurans och sänker kostnader för lagerhållning till ett marginellt högre pris per framställt exemplar. Kraven på lageromsättningshastighet och lägsta acceptabla försäljning skiljer sig mellan förlag och över tid. Terminologin skiftar men i regel talar man om tilltryck, oförändrade tilltryck eller omtryck, detta till skillnad från revisioner.

Utredningen och dess förslag till lag behandlar Print-on-demand i sin yttersta form (§ 8 p4), det vill säga att man trycker ett exemplar när detta efterfrågas. Det är dock en marginell företeelse, i vart fall i läromedelsbranschen. Utredningen behandlar däremot inte den praktiskt sett viktigare situationen som beskrivs i stycket ovan. Motsatsvis innebär förslaget (§ 8 p 3) att varje oförändrat tilltryck om mer än ett exemplar utlöser krav på pliktexemplar. Detta är en onödig kostnad för alla inblandande utan att någon av de syften som pliktmateriallagstiftningen är tänkt att tjäna uppnås.

Läromedelsföretagen föreslår att endast upplagor som innebär någon innehålls- eller formatmässig förändring i förhållande till tidigare framställd upplaga omfattas av plikten att lämna material. 8 § p3 bör därför gälla i förhållande till allt material.

Förfogande över insamlat material

En central fråga är givetvis hur KB ska kunna förfoga över materialet när det väl samlats in, och därvid framstår det som att utredningen närmast ser den upphovsrättsliga regleringen som ett hinder. Vi vill dock poängtera att det material som Biblioteksväsendet önskar samla är skapat av diverse upphovsmän och i regel utgivet av olika utgivare, såsom läromedelsförlag. En förutsättning för en sådan verksamhet, och därmed för en fri åsiktsbildning, är en upphovsrättslig reglering som tillser att upphovsmannen i utgångsläget har en stark ensamrätt som denne i sin tur kan välja att upplåta eller överlåta såsom han finner bäst.

Vi delar utredningens uppfattning att den möjliga vägen framåt till en ökad tillgång är via avtalslicenser och vi är för vår del villiga att inom ramen för Bonus Copyright Access delta i sådana diskussioner, syftande till lösningar som inte riskerar att störa det normala nyttjandet av verken.

Tekniska aspekter och säkerhet

Förslaget innebär att KB löpande ska få tillgång till inte bara exemplar av böcker utan även dess tryckfil. Vidare åläggs förlagen att leverera e-böcker, interaktiva läromedel, bloggar m.m. Detta, i synnerhet tryckfilerna, är en central egendom i förlagens verksamhet med stort ekonomiskt värde.

Utredningen tar upp säkerhet kring hantering av personuppgifter men behandlar inte frågan om hur insamlat digitalt material i övrigt ska skyddas från obehörig åtkomst och spridning. Ett förbiseende av den frågan medför en risk för obehörig åtkomst och riskerar vidare att försvåra samarbetet mellan mottagarna av pliktmaterial och de som är ålagda att leverera in material under pliktlagstiftningen.

Att som nu leverera ytterligare ett eller några exemplar av redan kommersiellt tillgängliga exemplar är en uppgift som är relativt lätt att implementera i ett befintligt flöde av leveranser. Att, som denna utredning föreslår, ta fram ett oklart avgränsat material innebär betydande administrativa insatser i redan ansträngda organisationer. Utredningen besvarar inte frågan om vad som ska levereras och behandlar inte närmare hur de "ändamålsenliga tekniska lösningarna" ska utformas. Även här menar vi att utredningens förslag inte kan utgöra grund för en fungerande lagstiftning.

Lund den 27 september 2021

Jerker Fransson